

Li Gorî Çar Epîzotan Berawirdkirina Çar Varyantên Destana *Zembîlfiroş*

The Comparison of Four Variants of The *Zembîlfiroş* Epic in Terms of Four Episodes

Leyla KAPLAN*

PUXTE:

Di nav xebatên kurdî de her çiqas li ser Destana Zembîlfiroş gelek xebat hatibin kirin jî li ser epîzotên destanê zêde nehatiye sekinandin û di vê mijarê de valahiyek heye. Di vê xebatê de me xwest ku ev valahî bê tijîkirin û Destana Zembîlfiroş ji aliyê epîzotan ve bê nirxandin. Bi rêya vê xebatê çar epîzotên di Destana Zembîlfiroşê de li gorî çar vanyantên destanê hatine berawirdkirin. Epîzotên hatine hilbijartin: mekan û statuya civakî ya lehengan, hevîtina ewil a lehengan, gihiştina lehengan û mirina wan. Varyant ji van pirtûkan hatine hilbijartin: Feqiyê Teyran ya Xalid Sadînî, Zargotina Kurda I ya Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl, Zembîlfiroşa A. Gernas û Folklorî Kurmanca ya Heciyê Cindî û Emînê Evdal. Di van her çar varyantan de wek epîzoteke hevpar dikare bê gotin ku Xatûn bi tu awayî nagêhije armanca xwe; lê li aliyê din navên Zembîlfiroş û Xatûnê, mîrzadêbûna Zembîlfiroşî, mirina lehengan bi rengên ciyawaz xuya dikin.

Bêjeyên Sereke: Destan, Destana Zembîlfiroş, epîzot, varyant.

ABSTRACT:

Among the Kurdish Works, although a lot of work has been done on the Epic of Zembîlfiroş, the episodes of the epic have not been stopped much and there is a gap in this regard. In this study we wanted to fill this gap and evaluate the Epic of Zembîlfiroş by the episodes. Through this work the four episodes in the Epik of Zembîlfiroş have been compared according to the four variants of the epic. Selected episodes: place and social status of the heroes, come together of the heroes and their

* **Zanîngeha Mardin Artukluyê, Fakulteya Edebiyatê, Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî, Hîndekar** /Lecturer, Mardin Artuklu University, Faculty of Literature, Department of Kurdish Language and Literature, Mardin, Turkey. leylakaplan@windowslive.com
ORCID: 0000-0001-7887-9017

death. Variants have been selected from these books: Feqiyê Teyran by Xalid Sadîni, Zargotina Kurda I by Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl, Zembîlfiroş by A. Gernas and Folklor Kurmanca by Heciyê Cindî and Emînê Evdal. In all four of these variants as a common episode it can be said that the Xatûn in no way achieves her goal; but on the other hand the names of Zembîlfiroş and Xatûn, the lordship of Zembîlfiroş, the dead of the heroes appear in different colors.

Key Words: Epic, Epic of Zembîlfiroş, episode, variant.

1. DESTPÊK

Destan, cureyekî edebiyata gelêrî ye û wisa tê zanîn ku piştî efsaneyan derke-tiye. Di vî cureyî de mirov û bûyerên dîrokî wekî du mijarên sereke rol dilîzin. Em bi saya destanan serpehatiyên lehengan yê li hemberî heyînên derasayî, bûyerên ku li ser civakê bandoreke mezin kirine, şer û koçberiyên bi awayekî helbestkî hîni dibin. Herçiqaş mînakên destanan yê pexşanî jî hebin ji aliyê teşeyê ve menzum in û ji gotinên bipîvan pêk tên. Ev cure di nav xwe de ahengeke muzîkî dihewîne û li gel strandinê ji devan derdikevin û dîsa bi heman awayî di bîra gelan de xwe diparêzin (Keskin, 2019: 187). Destan, ji ber ku ji aliyê xwe yê neteweyî ve ji bo ronîkirina diroka gelan taybetmendiyên girîng dihewîne ji bo her miletê xwediyê cihekî girîng e. Wekî hemû edebiyatên cihanê di edebiyata kurdî de jî berhemên ewil destan in. Loma her miletê destanên xwe bi her awayî wekî berhemên neteweyî dinirxîne. Di destanan de bûyer û leheng bi çavekî dîroknas nayê nîrxandin û ev jî dibe sebeb ku di destanan de her tişt dikare bê mibalaxakirin (Güzel û Torun, 2008:201). Sebebê girîngiya destanê ew e ku bi zimanê wî gelî tê nivîsîn û gelek taybetiyên qedîm yê wî gelî di nav xwe de dihewîne. Wekî din rastbûna bûyer an jî şexsiyetan zêde girîng nîne.

Destana Zembîlfiroş yek ji wan destanên kurdî ye ku ji aliyê gelek kesan ve tê nasîn. Di vê destanê de *evin* û *bawerî* du hemanên sereke ne. Di destanên kurdî de jin piranî wek lehenga sereke xuya nakin, ew zehfî wek hezkiriyaya lehengê sereke derdikeve pêşberî me. Lê di destana Zembîlfiroşê de lehenga jin yanî Xatûn ne wekî kesekê xuya dike ku li benda hezkiriyê xwe disekine wekî kesekê xuya dike ku ji bo evîna xwe çî ji destê wê bê dike. Ev xal dikare wekî cudahî û girîngiya vê destanê bê nîrxandin. Vê destanê bala helbestvanên klasîk kêşandiyê û destan ji aliyê Feqiyê Teyran, Melayê Bateyî û Mûradxanê Bayezidî ve hatiye nivîsandin. Piştî van kesan ji aliyê gelek lêkolîneran ve varyantên vê destanê hatine komkirin û nivîsandin û ev destan ji bo hin kesan jî bûne mijara tezên masterê (Samur, 2012; Yılmaz, 2016; Abdulrezaq, 2017).

Me xwest ku em di vê xebatê de çar varyantên Destana Zembîlfiroşê li gorî çar epîzotan bidin ber hev. Beriya ku em berawirdkirinê bikin me di derheqê destanê de hin agahiyên giştî da û paşê em li ser epîzotê sekinin. Piştî agahîdanîna di

derheqê Destana Zembîlfirosê de me kurteya Destana Zembîlfirosê ji nivîsand. Di nivîsîna kurteyê de em girêdayê varyantekê tenê neman û me çar varyantên destanê berawird kir û ji wan kurteyek derxist. Piştî kurteyê me çar varyantên destanê li gorî çar epîzotan berawird kir û bi beşa encam û çavkaniyê jî xebata xwe qedand.

2. DESTAN

Peyva destan bi eslê xwe îranî ye û di zimanên îranî de wek “dastan” an jî “dasitan” derbas dibe. Di zimanên rojavayî de jî wek “épique, épopée, epos, epic, légende” derbas dibe. Destan jî wan berhemên neteweyî re tê gotin ku li ser bûyereke ne ku ew bûyer di dîroka gelekê de qewimiye û jibîrkirina wê ne mimkin e û geşedana xwe jî bi sedsalan dewam kiriye. Destan, cureyekî edebiyata gelêrî ye û bi hêza manewî ya civakê û bûyerên dîrokî û motifên efsaneyî ve girêdayîye ku piştî cureyê efsaneyê derketiye. Ev cure piranî di şeklê nezmî de dertên (Elçin, 1986: 72; Boratav, 1988: 35; Keskin, 2019: 179) lê yên ku nezm û nesîr tîkel in jî hene (Erşahin, 2011: 105). Destan, berhemên herî kevnar ên wêjeya gel in. Di destanan de mijar jî tîkiliyên mirov an jî koman zêdetir şerên “kesên îdeal” yên li hemberê heyînen derasayî an jî li gel hêzên derveyî ye. Di destanan de civat bi awayekî yekbûnî derdikeve pêşberî me û leheng li ser navê vê civaka yekbûyî şer dike. Lewma leheng wek “Leheng- Zana” (Elçin, 1986: 72) an jî “Mirova/ê Îdeal” (Boratav, 1988: 36) tê pênasekirin.

Destan, berhemên girêdayî kevneşopîya gotinî ne, anonim in û çîrokên didaktîk in. Destan di nav berhemên edebî de cureyê herî dirêj, herî neteweyî û çêbûna wê herî zehmet e. Lewma destana neteweyî ya her gelî tune ye. Tenê destanên wan gelên ku xwedî paşerojên dirêj in hene (Baba, 2007: 39).

Destan, çîrokên lehengên navdar in û helbestên dîrokî ne; ew tarîxçeya hozanwarî yê demên borî ye (Kunos, 1978: 38). Bi saya destanan bûyerên dîrokî yên girîng digihêjin nîşên nû. Bo mînak di destan û çîrokên Kurdî yên wek *Kela Dimdimê*, *Derûşê Evdî* û wd. de mirov dikare li pey şopên dîrokî bigere (Yıldırım, Pertev û Aslan, 2013: 33). Bûyer û şexsên di destanan de divê bi ne bi çaveke dîroknas bi çavêke gel bê nirxandin ji ber ku di destanan de her tişt dikare bê mibalaxakirin. Gel bûyerên ku di destanan de qewimîne wek rastî jî hatine jiyîn qebûl dike û bi vî awayî baweriya xwe pê tîne. Kesên ku van destanan vedibêjin di pêşketina destanan de roleke girîng dileyîzin û li gorî Boratav, destan di dest û zimanê van kesan de pêş dikeve (Boratav, 1988: 38). Lê divê bê diyarkirin ku ew bûyerên qewimîne bi awayekî rasterast nayên gotin. Lewre vegêr di vegotina destanan de hinek tiştan dixê nav destanê û li destanê zêde dike. Vegêr di vî karî de çiqas serkeftî be ew qas tê pesinandin.

Destan ji aliyê taybetmendiyên xwe ve berhemên gelek fonksiyonel in. Ong, fonksiyonên destanan wiha rêz dike: pîrozkirina serfiraziyekê, perwerdekirina ciwanan, xurtkirina hesta yekîtiya civakê an jî agahîdan û parastina derbareyê temamê dîrokê, jiyannasî, civaknasî, ajelnasî, zanyariyên derbareyê nêçîr, derya an dinyayê (Ong,2003: 189).

Destan mîna helbest û şanoyê berhemên hunerî ne. Lewre divê ew jî wek hunereke edebî bîn vekolîn (Kaplan, 1979: 14).Destan ji aliyê taybetmendiyên mijar, çêbûn û şêwazê ve curbicur in; mirov dikare hi bo destanê senifandineke bi vî şiklî çêbike:

1. Li gorî çêbûnê:

a. Destanên Xwezayî: Ew destanên ku wek epope jî tên binavkirin in û ji bûyerên kevin ên mezin pêk hatine. Wek mînak, Îlyada û Odysseiaya yewnanîyan, Kalavelaya fîniyan, Nîbelûngena almanan, Mahabbarata û Ramayana yên hindîyan, Manasa kirgîzan, Şîntoya japonan, Memê Alan a kurdan û hwd.

b. Destanên Çêkirî: Behemên ku ji aliyê nivîskarên ve bi forma destanê hatine nivîsîn. Mem û Zîna Ehmedê Xanî (Kurd), Aeneida Vergilius (Lafîn), Komedyaya Îlahî ya Dante (Îtalyan), Destana Sê Şehîdan a Fazil Hüsni Dağlarca (Tirk) dikarin wek mînak bidin dayîn.

c. Destanên Nûjen: Berhemên ku bûyerên nûjen vedibêjin.

2. Li gorî Naverokê:

a. Destanên Afirandinê: Çêbûna gerdûn û mirovan vedibêje.

b. Destanên Lehengiyê: Bûyerên civakî yên li derdora lehengekî/ê diqewimin vedibêje (Baba, 2007: 39).

3. EPÎZOT

Terma epîzotê di gelek şaxên hunerê yên wek edebiyat, muzîk, şanoyê de bi wateyên cîyawaz tê bikaranîn. Çend pênaseyên epîzotê yên di ferhengên de derbas dibin ev in:

“Ev peyva ku di yewnanî de tê maneya parçeyê helbestê ji zimanê me re wekî parçeyê ku tenê bûyerekê ji çîrok an jî destanekê vedibêje derbas bûye (Baba, 2007: 54).”

“Di metnên edebî de bûyer an jî diyardeya di asta duyem de ya girêdayê mijara sereke.// Di muzîkê de beşên serbest yên ku mijaran ji hev vediqetîne.// Di şanoyê de bizava duyem ya tevî bizavek bûye (Erşahin, 2011:130-131).”

Em ê li vir tenê li ser wateya wê ya ku bi cureyên edebiyata gelêrî re eleqedar e bisekinin. “Epîzot, di cureyên wêjeya gelêrî yên wekî destan, çîrok û çîrokên gelêrî de, ji pasajên metnekî yên ku ji hev cuda dibin lê bi mijara bingehîn re têkiliya wan hene re tê gotin. Ev cure pasaj hev tamam dikin û teksta bingehîn tînin wicûdê. Di şûna epîzotê de têgihên mîna “beş”, “xaleka bûyeran”, “rêza bûyeran” jî hatine bikaranîn (Attı, 2013: 29).”

Fikret Türkmen di edebiyata tirkî de di nav kesên pêşîn yên ku li ser çîrokên gelêrî xebatan kirine ye û Türkmen dema li ser “Çîroka Aşiq Xerîb” (Aşık Garip Hikayesi) xebitiye çîrokê dabeşê deh epîzotan kiriye. Ew epîzot jî ev in:

1. Cihê ku leheng ji dayik bûye.
2. Malbata leheng
3. Lêgerîna Xerîb ji bo kar
4. Evîndarbûn û bidestxistina hunera lêxistina sazê
5. Rasthatina leheng li hezkiriyê
6. Derketina derve ya leheng ji bo qazençkirina pere
7. Xwestina zewacê ya hezkiriyê li gel kesekî din
8. Agahdarkirina leheng ji rewşê
9. Vegera leheng ya memleketê hezkiriyê
10. Dawet (Türkmen, 1974: 15-30)

Gelek lêkolîneran dema ku li ser çîrok an jî çîrokên gelêrî vekolîn kirine ji bo dayîna kurteyê şûna peyva epîzotê “kurte” yê bi kar anîne. Bo mînak Ali Berat Alptekin, Umay Günay, Saim Sakaoglu terma “kurte” yê tercih kirine lê Bilge Seyidoğlu terma “epizot”ê bi kar aniye. Ji xeynî van Esmâ Şimşek termeke nû avêtiye holê û “rêza motifan” gotiye. Ji bo van hemûyan wekî tiştêkî hevpar em dikarin bibêjin ku hemûyan jî bi madeyan kurteya çîrok an jî çîroka gelêriyê dane (Ay, 2015:40).

4. DESTANA ZEMBÎLFIROŞ

Di wêjeya kurdî ya klasîk de bi navê Zembîlfiroş sê destanên nivîskî hene. Yek ji wan Zembîlfiroşa Feqiyê Teyran e (1549-1631) e ku tê zanîn cara ewil Destana Zembîlfiroşê bi awayekî helbestkî ji aliyê Feqiyê Teyran ve hatiye nivîsandin; ya din Zembîlfiroşa Melayê Bateyî (1675-1760) ye û ya dawî jî Zembîlfiroşa Mûradxanê Bayezîdî ye ku di sala 1776an de nivîsiye (Samur, 2012: 52).

Destana Zembîlfiroş yek ji wan destanên kurdî yên herî berbelav e. Di vê destanê de “bawerî û evîn (evîneke yekalî)” wekî du hêmanên sereke derdikeve pêşiya me. Ev destan bi rêya dengbêj û derwêşan hatiye gotin û bi vî awayî li gelek

herêman belav bûye û gihiştiye heta roja me. Gelek lêkolîneran li ser vê destanê xebat kirine, guhartoyên destanê tomar kirine û nivîsandine. Ev destan ji ber ku demeke dirêj bi awayekî devkî hatiye gotin û belav bûye hin ciyawaziyên piçûk di varyantên destanê de xuya dibin. Bo mînak, lehengê sereke Zembîlfiroş di hin varyantan de rasterast wekî lawekî feqîr derdikeve pêşberî me û karê zembîlfirotinê dike (Sadinî, 2011:399) lê di hin varyantan de jî em dizanin ku kurê mîrekî ye û paşê dev ji dewlemendiyê berdaye û karê zembîlfirotinê dike (Gernas, 1995: 83). Dîsa di gelek varyantan de mîrê mêrê Xatûnêtenê wek nav derbas dibe û di destanê de aktîf nîne. Lê di varyanta “*Destanên Kurdî*” de em dibinin ku mîr bi rengeke cuda xuya dike. Dema ku Benî Xatûn pê Zembîlfiroş dikeve û diçe mala Zembîlfiroş di vegera mala xwe de rastî mîrî tê. Mîr ji dervehatina Xatûn ya serê sibê dikeve şikê û bi rêya cariyeyan hînî dibe ku dilê Xatûnê ketiye Zembîlfiroş. Mîr bi rêya xulaman Zembîlfiroş tîne û li gel Benî Xatûnê diavêje zindanê. Di dawiyê de Mîr bi kêrê ranê Zembîlfiroş qet dike û di wê demê de Xatûn kêrê ji destê Mîr digire û zikê mîrî diqelişîne. Wek dawî Benî Xatûn, Zembîlfiroş û malbata Zembîlfiroşê bi hev re diçin welatekî din (Zilan û Roşan, 1996: 89-100).

Di vê xebatê de me kurteya Destana Zembîlfiroşê rasterast ji varyantekê negirt. Piştî berawirdkirina çar varyantên Destana Zembîlfiroşê yê di van çavkaniyan de kurteyekê destanê hate nivîsandin: Feqiyê Teyran ya Xalid Sadinî, Zargotina Kurda I ya Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl, Zembîlfiroşa A. Gernas û Folklorî Kurmanca ya Heciyê Cindî û Emînê Evdal.

4.1. Kurteya Destana Zembîlfiroş

Zembîlfiroş kurê mîrî ye. Ji ber ku mîr tenê xwediyê zarekî ye, Zembîlfiroşî bi dil û delalî mezin dike. Zembîlfiroş, di nav malbateke dewlemend de jiyaneke rehet û bi dilê xwe jiyaye. Her tim li gel wezîrê bavê xwe diçe nêçîr û seyranan. Dîsa rojekê ji rojan, Zembîlfiroş û wezîr ji nêçîrê vedigerin û li ser rê rastê gorîstanekê tên. Zembîlfiroş lê dinêre ku di nav qebrekê de qafê însanekî dixuyê, ecêbmayî dimîne û ji wezîr dipirse vê rewşê. Wezîr jî jê re dibêje, dawiya me hemûyan dê wiha bibe, her kes dê rojekê bimire û bikeve bin axê.

Zembîlfiroş di jiyana xwe de cara yekem tiştên wiha dibihîze û tiştên wezîr dibêjin gelekî bala wî dikişîne. Heta diçe malê li ser mirinê difikire û biryar dide ku dê mal û milkên dinê biterikîne, tewbe bike û bi keda xwe, di riya Xwedê de bixebite. Gazî jina xwe dike û fikr û ramanên xwe jê re dibêje. Jina wî jî piştgiriyê didê û bi hev re dikevîne rê. Bajêr bajêr, kolan kolan digerin û êdî jiyaneke nû ji bo wan dest pê dike.

Sal derbas dibin, zarokên wan çêdibin û ji aliyê aboriyê ve zêdetir zehmet dikişînin. Zembîlfiroş zembîl û selikan çêdike, di bazar û kolanan de difiroşe, bi vî awayî debara xwe dikin.

*Her roj bi dest zembîl di best
Dibirine bazaran bi qest
Xarin û nan dihat bi dest
Razî dibû bi qîsmetê*

Zembîlfiroş, rojekê dîsa selikan pişt dîke û li kolanan digere. Jina mîrî jî ji pencerê wî dibîne û dilê wê dikeve Zembîlfiroş. Ji ber ku Zembîlfiroş ew qas çeleng e, husnekî wekê Yûsiv pêxember pê re heye, Xatûn çawa wî dibîne ne bi dilekî bi hezar dilan wî dihebîne.

*Zembîlfiroş, lawê delal
Ew bi k'ulfet, e'rz û h'eyal
H'evek h'usinê Ûsib li bal*

Xatûn wextê dil dide Zembîlfiroş ji cariyê xwe re dibêje û cariyê bi xwestina Xatûnê hîle dîke û ji Zembîlfiroşê re dibêje: “Kerem ke were jor, dê mîr ji te selikan bistîne û tu çi qas dixwazî ew qas biha bike selikan, dê mîr biha-biha ji te bistîne.” Zembîlfiroş jî bi kêf diçe jor ku selikan bifiroşe û ji jin û zarokên xwe re nên bibe. Dema Zembîlfiroş dikeve hundir û dibîne ku mîr li wir nîne; û dema derî jî tê dadan wê wextê dizane ku di vî karî de hîleyekê heye. Xatûn çawa wî dibîne armanca xwe jê re dibêje:

*Zembîlfiroş tu beyanî
Ezê bêjim, pê zanî
Min boy eşqa dil tu anî*

Armanca Xatûnê stendina zembîlan nîne; armanca wê vemirandina agir û evîna di nav dilan e. Xatûn dixwaze ku Zembîlfiroş bi wê re bibe, lê Zembîlfiroş qebûl nake. Xatûn dibêje, tu çi bixwazî ez ê bidime te, çi zêr û zîv, çi pere... Lê ji ber ku Zembîlfiroş tobe kiriye û li gorî baweriya wî jî ev tiştê ne durust e, qebûl nake û ji Xatûnê re dibêje:

*Her wekî şekir di camê
Bi ser û pêyan tu li min heram î
Tirsim ji roja axretê*

Lê Xatûn dîsa jî ji daxwaza xwe venagere û ji Zembîlfiroşê re dibêje, hêj roja qiyametê dût e, dev ji van gotinan berde û were bikeve nav cih û nivînên min. Lê ji ber ku Zembîlfiroş ji Xwedê ditirse jê re wiha dibêje:

*Xatûnê wez tobedar im
Delalê bi erz û eyal im
Zarok birçî ne, li mal in
Ji ber rebê rojê nikarim*

Zembîlfiroş dinihêre ku nikare ji destê Xatûne bifilite, ji wan av dixwaze ku dest û rûyê xwe paqij bike. Xatûn bixwe mesînek av dide wî. Zembîlfiroş jî derdikeve li ser banê kelê û li wir hawara xwe digihijîne Xwedê. Difikire, difikire û dawiyê biryar dide ku xwe ji kela bilind bavêje. Beriya xweavêtinê ji Xwedê alîkarî dixwaze:

*Serbîs bi şaran birî
Eyub wekî kirman dirî
Yusif wekî 'ebdal kirî
Le înan ser siltenetê*

*Wan Îbrahîm avête nar
Pêt û piring lê bûne sar
Vêda birin te ji boy nar
Te xilas kir ji zehmetê*

*Mûsa di nêv behra 'emîq
Te lê vekir duwanzde terîq
Fîr'ewn di nêv maye xerîq
Te daye bezayê sîrketê*

*Yunus wekî hûd da belhand
Yek weslke jê nexland
Dîsan bi dinê wesland
Min sidq û bawer bite tê*

*Bawer bikin xê gotinê
Tofan ku hat girte dinê
Nûh û gemî man bi tene
Tu yî xaliqê xê heyatê*

*Deşt û çiya têk bûne behr
Wan asî û xelqê di xwer
Cumle di nîv de mane qehr
Tu yî layiqê wehdanetê*

*Te xilas kir ew hemî
 Dizanim ku tu ne nâîmî
 Ez dê xwe bavê m vê demî
 Hewl û qudret ji bal te tê*

Bi van gotinan Zembîlfiroş xwe ji kelê diavêje. Xwedê jî Cebrâîl dişîne alîkariya Zembîlfiroş û hêj Zembîlfiroş nakeve erdê Cebrâîl tê û wî digire û bi awayekî nerm datine erdê. Zembîlfiroş bi vî şikî ji Xatûnê xilas dibe. Lê dema Xatûn seh dike ku Zembîlfiroş xwe ji kelê avêtiye, xulamê xwe yê bi navê Ebbas dişîne û bi zorê hemû selikên wî jê dide standin. Zembîlfiroş jî bi awayekî destvala diçe mala xwe. Jina wê dema dibîne ku Zembîlfiroş destvala hatiye, ew jî hêrs dibe û dibêje, zarok birçî ne, te çima ji wan re nênanî? Zembîlfiroş jî dibêje:

*Jinê hebû 'eqlek ji dor
 Her çî selik standin bi zor
 Me sipare padîşah ji jor
 Eda bikit di qîyametê*

Piştê van gotinan Zembîlfiroş jina xwe re dibêje, tenûrê bigirtîne û çend dîzikan bidane ser, dê Xwedê rizqê zarokên me bişîne. Jinik wisa dike û paşî dinihêrîn ku dîzik tijî xwarin in û zarok jî zikê xwe têr dikin û radizên.

Xatûn dikeve pê Zembîlfiroş û tê nêzê mala wan. Ji jina wî re xeber dişîne û jina Zembîlfiroşî tê li cem Xatûnê. Xatûn pê re diaxive û kincên xwe yên xweşik dide wê, zêr û peran jî dide da ku tenê şevêkê bikaribe li gel Zembîlfiroş razê. Jina Zembîlfiroşî jî ji bo zêr û peran qebûl dike û kincên xwe digûherînin. Xatûn bi awayekî veşartî dikeve di nav nivînên Zembîlfiroşî de. Dema Xatûn di nav nivînên de dizivire dengê xirxalên wê derdikeve û Zembîlfiroş têdigehe ku ew jina wî nîne. Temaşê rûyê jina paşîla xwe de dike û dibîne ku ew Xatûn e. Ji nav cihê xwe derdikeve û baz dide. Dibîne ku xilasbûna wî ji Xatûnê tune ye, ji Xwedê re dia dike ku canê wî bistîne. Xwedê diayê wî qebûl dike û Zembîlfiroş dibe çûk û difire diçe. Xatûn jî, ji kerban di demekê nêz de dimire.

4.2. Li Gorî Çar Epîzotan Destana Zembîlfiroş

Di vê xebatê de em tenê li ser çar epîzotan sekinin. Ji ber ku hin epîzot di varyantên Destana Zembîlfiroş de bi awayekî eşkere xuya nakin lewre em li ser wan epîzotan nesekinîn. Bo mînak epîzota *Dawetê* ji bo destana me derbasdar nîne û qala dawetê an jî *xwestina dawetê* nayê kirin. Epîzota *Derketina Derve ya Leheng ji bo Qezençkirina Pere* jî ji bo destana me derbasdar nîne çimkî ji bo vê epîzotê divê leheng ji bo gihiştina hezkirîya xwe pere qezenç bike û ji bo pereqezençkirinê jî divê biçe cihekî din. Di destana me de Zembîlfiroş ji bo gihiştina Xatûnê tiştekî wiha nake û jixwe xwestineke wiha di dilê Zembîlfiroş de jî tune ye. Wekî din

epîzota *Xwestina Zewacê ya Hezkiriyê li gel Kesekî Din* jî ji bo Destana Zembîlfiroşê derbasdar nîne; jixwe herdu lehengên sereke zewicandî ne. Ji van mînakên jî xuya dibe ku her epîzotê jî bo her destanê derbasdar nîne lewre di vê xebatê de em tenê li ser çar epîzotan sekinin. Epîzotên ku em li ser sekinîne:

1. Mekan û Statûya Civakî ya Lehengan
2. Hevdîtina Ewil a Zembîlfiroş û Xatûnê
3. Gihîştina Lehengan
4. Mirina Zembîlfiroş û Xatûnê

Em ê li ser çar varyantên Destana Zembîlfiroş bisekînin û bi vî awayî epîzotên di van varyantan de em ê berawird bikin. Yek jî varyantên ku em li ser sekinîne varyanta *Zembîlfiroşa Feqiyê Teyran* e. Ev destan jî aliyê hejmara bendan ve jî 60 bendan pêk tê û her bend jî çar riste ye. Varyanta din *Zembîlfiroşa di Zargotina Kurda I* de ye ku pirtûkê jî aliyê Prof. Dr. Celîlê Celîl û Prof. Dr. Ordîxanê Celîl ve hatiye nivîsandin. Him *Şaxa I a Zembîlfiroşê* him jî *Şaxa II a Zembîlfiroşê* bi awayekî nezm û nesr têkel hatine nivîsandin. Varyanta sêyemîn *Zembîlfiroşa A. Gernas* e. Di vir de destan wek *Piyas-Drama* jî hatiye nivîsandin lê ya ku me wek varyant bijart bi navê "*Efsaneya Zembîlfiroşê*" hatiye nivîsandin û di vê varyantê de jî nezm û nesr têkel e. Wek varyanta dawî *Zembîlfiroşa* di pirtûka *Folklor Kurmanca* da ku jî aliyê *Heciyê Cindî û Emînê Evdal* ve hatiye nivîsandin hat bikaranîn. Di vê varyantê de jî dîsa nezm û nesr têkel e. Kunyeya varyantan li jêr hatine diyarkirin:

Varyant I M. Xalid Sadînî, *Feqiyê Teyran*, weş. Nûbihar, 2011, Stenbol, r. 399-413

Varyant II Prof. Dr. Ordîxanê Celîl û Prof. Dr. Celîlê Celîl, *Zargotina Kurda I*, (Şaxa I, II), weş. Aram, 2013, Amed, r. 189-197

Varyant III A. Gernas, *Zembîlfiroş*, Kovara Roja Nû, hejmar 33/1992, r. 83-90

Varyant IV *Heciyê Cindî û Emînê Evdal*, *Folklor Kurmanca*, weş. Avesta, 2008, Stenbol, r. 388-393

Me di nirxandina her epîzotê de, pêdivî nedît ku em çavkaniya van varyantan jî nû ve bidin. Lewma me bi tenê hejmara wan daye. Wek mînak Varyant I, Varyant II û hwd. Di Varyanta IIan de destan wek du şax derbas dibe lê me her du şaxan wek yek varyant pênase kir û di bin sernava Varyant II de bi kar anî.

4.2.1. Mekân û Statûya Civakî ya Lehengan

Varyanta I.

Di varyanta *Feqiyê Teyran* de lehengê sereke yanê Zembîlfiroş, wek lawekî feqîr derdikeve pêşberî me. *Feqiyê Teyran* di derheqê jiyana Zembîlfiroş ya berî de tu agahiyên nedaye. Em agahiyên ku di derheqê Zembîlfiroş de hatine nivîsin li-

gel destpêka bûyerê hînî dibin û jixwe wê çaxê jî Zembîlfiroş lawekî feqîr e, zewicî ye û xwedî malbat e. Di vê varyantê de di derheqê jiyana wî ya berî zewacê tu agahî nehatiye dayîn.

Di vê varyantê de Zembîlfiroş lawekî feqîr e. Ji bo debara malbata xwe selik û tebeqan çêdike û di bazaran de difiroşe.

*Zembîlfiroş lawek rewal bû
 Bi kulfet û ehlî 'eyal bû
 Husneka Yûsuf li bal bû
 Heqq e rezzaqê qismetê*

*Ew qewî lawek feqîr bû
 Daîma Xudêdi bîr bû
 Di pîşê selkan jîr bû
 Dest dikir bi wê sin'etê*

*Şuxlê wî selk û tebeq bû
 Daîma ew rast û heq bû
 Qîmeta selkan wereq bû
 Her bi destê meşxeletê*

Varyant II.

Di vê varyantê de navê Zembîlfiroşî Bênamîn e, navê kurê Aqûb pêxember birê Ûsib, lê danîne.

*Zembîlfiroş lawkê delal
 Ew bi kulfet e, e'rz û h'eyal
 H'evê h'isinê Ûsib li bal*

Zembîlfiroş zewicandî ye, jina wî û sê qîzên wî hene. Zembîlfiroş di vê varyantê de jî karê çêkirin û firotina selikan dike. Ew donzdeh mehê salê zembîl û selikan çê dike û di nav bajêr de difiroşe û bi wî awayî debara mala xwe dike.

Vartant III.

Di vê varyantê de Zembîlfiroş kurê mîrekî ye. Ji ber ku tenê zarekî mîrî hebûye, Zembîlfiroş bi dil û delalî, li ser destan hatiye mezinkirin. Kurê mîr, bi bejn û bala xwe, bi sipehîtiya xwe ve bê qusûr bûye. Kurê mîrî gelek caran bi wezîrê bavê xwe re derdikeve nêçir û seyranê. Rojekê ku ji nêçîrê vedigerin malê li ser rêya wan gorîstaneke dibînin. Li wir tiştê bala kurê mîr dikêşîne. Li ser rûyê gorekê qafikê serê însanekî dibîne û lê dinihêre. Heta wê rojê derheqê mirinê de hîç tiştê nebihîstîye, li wir ji wezîrê dipirse û hîn dibe ku dawîya her kesî/ê yê wiha

bibe. Dawiya xwe jî difikire û dikeve nav raman û xeyalan. Hestên wî coş dibin û evîneke Xwedayî di dilê wî de gul vedike. Biryara xwe dide û dev ji seltenetê, dewlemendiyê, mal û milkên dinyayê berdide. Jina wî jî, ji bo fikrên wî piştgiriyê dide û warê xwe diterikînin. Têna Farqînê û li wir selikan çêdikin û difiroşin. Ji ber firotina zembîlan jî navê wî dibe Zembîlfiroş. Piştê salan dibin xwedî zarok jî. Piştî ku dibin xwedî zarok zêdetir feqîr dibin û ji bilî cilên li ser wan tiştêkî wan namîne. Em di vê varyantê de dibînin ku Zembîlfiroş di serî de gelekî dewlemend e lê piştî ku dev ji selteneta bavê xwe berdide û ji xwe re rêyeke din xêz dike ew çax çiqas diçe feqîrtir dibe û bi çêbûna zarokan rewşa wan a aboriyê xirabtir dibe.

Varyant IV.

Di vê varyantê de navê Zembîlfiroş Şahîn e û kurê paşayê Mexrebê ye. Li vir jî Zembîlfiroş kolan kolan digere û ji bo aboriya mala xwe zembîlan difroşe. Di derheqê jiyana Zembîlfiroşî ya berî firotina zembîlan tu agahî nehatiye dayîn. Tenê em dizanin ku kurê paşayê Mexrebê bûye. Piştî van agahiyan destan bi jiyana wî ya zembîlfirotinê dewam dike û diqede.

Navê Zembîlfiroş, navê Şahîn e,
Kurê paşa Mexreb zamîn e.

Di hemû varyantên Zembîlfiroşê de, em dibînin ku Zembîlfiroş karê firotina zembîlan dike, zewicîye û zarokên wî hene. Di hin varyantan de jî behsa jiyana wî ya berî yanê dewlemendbûna wî dike lê ev beş di hemû varyantan de nîne. Ji bo navê Zembîlfiroş navên wek Şahîn (Varyant IV) û Bênamîn (Varyant II) derbas dibin lê bi gelemperî wî wek “Zembîlfiroş” di destanan de cih girtiye.

Ji bo lehenga din - Xatûn - di hemû varyantan de bi gelemperî heman tiştên gotin: Jina mîrê / paşê bajêr e û dewlemend e. Ew ji destpêka destanê heta dawiyê wek keseke dewlemend û xwedî statû derdikeve pêşberî me. Navê wê wek Xatûn, jina mîrî (Varyant I), Qedîmxas, Xatûn (Varyant II), jina mîrê Farqînê, Xatûna jina mîr (Varyant III), Gulxatûn (Varyant IV) derbas dibe.

4.2.2. Hevdîtina Ewil a Zembîlfiroş û Xatûnê

Varyant II.

Zembîlfiroş rojekê diçe baxçê mîrê bajêr, ji xwe re çirpî diçine ku bi wan çirpîyan zembîlan çêbike. Wextê ew çirpîyan diçine nobedarê baxçeyêwî dibîne û digire dibe li cem Xatûnê, xatûn jina mîrê bajêr e û navê wê jî Qedîmxas e. Xatûn çawa Zembîlfiroş dibîne bi hezar dilan jê hez dike. Û jê re dibêje sibê gelek selik û zembîlan bîne ez ê ji te bistînim. Hevdîtina wan a ewil wiha diqewime. Xatûn dimîne di bin tesîra Zembîlfiroşî de, lê heman tişt ji bo Zembîlfiroş nayê gotin.

Varyant I,III,IV.

Di van hemû varyantan de hevdîtina Zembîlfiroş û Xatûnê heman e. Zembîlfiroş ji bo firotina zembîlan her roj kolan kolan digere. Rojekê ku dema di kolana mala mîrî de derbas dibe jina mîrê bajêr wî ji paceya koşka xwe dibîne û dilê wî dikeve Zembîlfiroş. Xatun li xwe nagire ku bixwe gazî Zembîlfiroşî bike ji cariyeyeke xwe re dibêje, here wî lawikî ji min re bîne. Cariye diçe û Zembîlfiroşî dibe jor da ku zembîlên wî ji aliyê mîrî ve bîn kirîn û bi vî awayî Zembîlfiroş diçe jor û ew jî Xatûnê dibîne, lê çawa Xatûn Zembîlfiroşî diecibîne, jê hez dike heman hîs di Zembîlfiroşî de çênabe. Hevdîtina wan a ewil bi vî awayî çêdibe.

Tenê di varyanta IIIan de navê bajêr wek Ferqîn derbas dibe û em dizanin ku hevdîtina wan li bajarê Ferqînê diqewime. Di varyantên din de navê bajêr nehatiye gotin. Tenê behsa kolanê hatiye kirin.

4.2.3. Gihîştina Lehengan

Di vê destanê de cûdahiyek heye ku lehengên sereke evîndarê hev nînin. Li vir evîneke an jî xwestineke yekalî heye. Armanca gihîştinê tenê di Xatûnê de heye. Heman xwestin ji bo Zembîlfiroş rewac nîne. Ji ber vê jî em ê di vê epîzotê de li ser xwestina gihîştineke yekalî bisekinin.

Varyanta I.

Di vê varyantê de Xatûn dilê xwe ji Zembîlfiroşî re vedike û hezkirina xwe tîne ziman. Xatûn daxwaza bihevrebûnê dike lê Zembîlfiroş bi tu awayî qebûl nake. Xatûn behsa dayîna zêr û zîvan dike lê dîsa jî Zembîlfiroş ji biryara xwe venagere. Her çiqas Xatûn bi zorê Zembîlfiroş di koşkê digire jî dîsa Zembîlfiroş rêyekê dibîne û xwe ji burcê diavêje xarê. Bi vî awayî xwestina gihîştinê ya yekalî naqewime û Xatûn nagêhije armanca xwe.

Varyanta II. (şaxa1)

Qedîmxas ji bo yarmendiya nivînê dikeve pê Zembîlfiroş û diçe mala wan. Bi awayekî veşartî li gel jina Zembîlfiroş diaxive û jê re dibêje: “Elê, were ezê van k’incê xwe, zêr’-zebelê xwe bidime te, lê tu îşev bihêl, ez her’im, tev mêrê te r’azêm.”

Timaya dinê li Elê kar dike û Elê kincê xwe yê pîretî dide Xatûnê û kincê Xatûnê jî jê distîne. Çirayê divesîne û Xatûnê dibe nav ciyê mêrê xwe. Lê Xatûn xirxalê lingê xwe ji bîr dike, wextê lingê Zembîlfiroş xirxalan dikeve wê çaxê di-zane ku ew Xatûn e. Zembîlfiroş ew çax dibe teyrekî spî û difire, diçe. Axir Xatûn dîsa nagihêje mirazê xwe.

Varyant II (şaxa2)

Di vê varyantê de jî Zembîlfiroş ji aliyê Xatûnê ve li kelê hatiye girtin. Zembîlfiroş hawara xwe digihîne Xwedê û Xwedê Teala jî bi rêya Cebrail Zembîlfiroşî bi awayekî nerm dide erdê û Zembîlfiroş direve diçe mala xwe.

Xatûn dikeve pê Zembîlfiroş û ji xwişka Zembîlfiroş, ji şivan û gavanan mala Zembîlfiroşî dipirse. Û di dawiyê de digihije mala Zembîlfiroşî. Dibîne ku jinek li ber deriyê Zembîlfiroşî rûniştiye û digirî. Xatûn jê sedema girîna wê dipirse. Jinik jî dibêje, jina mîr selikên mêrê min jê standine û zarokên min mane birçî. Xatûn jî kincê xwe dide jinekê û wê dişîne bajêr da ku ji bo zarokên xwe tiştên xwarinê bistîne. Dema jinik diçe Xatûn jî dikeve nav ciyê Zembîlfiroşî. Dema lingê Zembîlfiroşî lingê Xatûnê dikeve, dengê xirxalan derdikeve û Zembîlfiroş direve û diçe. Bi vî awayî Xatûn dîsa nagihêje miraz û meqseda xwe.

Varyant III

Di vê varyantê de jî Xatûn bi zêr û zîvan, bi hêvî û lavayî jina Zembîlfiroşî dixapîne, kincên wê li xwe dike û dikeve di nav nivînên Zembîlfiroşî de. Bi saya xirxalên wê Zembîlfiroş dizane ku ew jina mîrî ye û ji nav nivînan derdikeve, baz dide û diçe.

Varyant IV

Di vê varyantê de dîsa Xatûn bi hîleyan dikeve di nav cihê Zembîlfiroşî de. Dema Zembîlfiroş dixwaze jina xwe himbêz bike, bazinê Xatûnê tê destê Zembîlfiroş û ew çax Zembîlfiroş dizane ku ew ne jina wî ye, Xatûn e. Zembîlfiroş ji nav ciyan direve û diçe. Armanca Xatûnê ya gihiştinê di vê varyantê de jî naqewime.

Ji bo hemû varyantan dikare bê gotin ku daxwaza gihiştinê pêk nehatiye. Xatûn çiqas xwestibe jî dîsa negahaye mirazê xwe. Xatûn heta nava cihê Zembîlfiroşî jî çûye lê di dawiyê de bi dengê xirxal (Varyant II, Varyant III) an jî bazinê (Varyant IV) Zembîlfiroş ferq kiriye ku ew jina wî nîne û ji nav cihê xwe reviyaye û çûye.

4.2.4. Mirina Zembîlfiroş û Xatûnê

Varyant I

Di vê varyantê de, di derheqê mirina lehengan de tiştêkî nehatiye gotin.

Varyant II (şaxa 1)

Zembîlfiroş dema pê dihese ku Xatûn di nav ciyê wî de ye dibe teyrekî spî û ji kulekê difire û diçe. Dema diçe ji Xatûnê re dibêje: “Kengê te solekî hesin û gopalekî hesîn qetand tu yê paşê min bibînî.”

Xatûn heft sal li pêy Zembîlfiroş digere û wextekî diçe li ser çiyayekî bêîn, li wir dibîne ku Zembîlfiroş û sê horî bi hev re di nav kulîlkan de digerin. Li wir hemû dibin xwişk û birayên hev ên helal û sibê heta êvarê bi hev re xeber didin. Roja din Xatûn li cem Zembîlfiroş dikeve û dimire. Hersê horî û Zembîlfiroş bi hev re Xatûnê heq dikin û vedişêrine axê.

Di vê şaxê de di derheqê mirina Zembîlfiroşî de tiştêkî nehatiye gotin.

Varyant II (şaxa2)

Zembîlfiroş wextê Xatûnê di nav ciyê xwe de dibîne radibe û direve. Xatûn jî pê dikeve û agir wan herduyan jî digire û herdu dibin du kevok, difirin û dişewitin. Zembîlfiroş diçe cinetê, dergevanê cinetê xortekî nû ye, navê wî Ehmed e. Ehmed Zembîlfiroş dibe û cihê wî nîşan dide. Dinihêrin ku Xatûn jî li wir e, îcar erdê dipîvin û Xatûnê sê gav jê dûr dixin.

Varyant III.

Zembîlfiroş dinihêre ku bi tu awayî nikare ji Xatûn xilas be, hawara xwe digihîjîne Xwedê û dixwaze ku Xwedê rihê wî jê bistîne. Xwedê daxwaza wî bi cih tîne û Zembîlfiroş digihije evîna Xwedayî. Mirazê Xatûnê jî dimîne di nav dilê wê de. Xatûn li xwe dixê, ax û fizar dike û ji kerba evîna xwe ew jî li wê derê dimire.

Varyant IV.

Zembîlfiroş dema têdigeheje ku ew jina di nav nivînên wî de Xatûn e, baz dide û diçe. Diçe û ji dareke çinarê re (mezin) dibêje: “Ya çinar, tu min veşêrî. Nav da kun bû. Tu bike min çar.” Çinar tê hev. Xanim diçe û derdorê darê digere û Zembîlfiroş nabîne. Bi vî awayî Zembîlfiroş ji Xatûnê xilas dibe; lê di derheqê mirina wan de tu agahî nehatiye dayîn.

Mirina lehengan di her varyantê de bi rengê ciyawaz çê dibe. Di hin varyantan de di derheqê mirina wan de tu agahî nehatiye dayîn bo mînak di Varyant I de em nizanin ka leheng çawa mirîne; di Varyant IV de Zembîlfiroş xwe di nav dara çinarê de vedişêre lê di derheqê mirina wî û Xatûnê de tu agahî nehatiye dayin. Di hin varyantan de jî mirina lehengan berbiçav e. Bo mînak di Varyant III de Zembîlfiroş ji Xwedê dixwaze ku Xwedê rihê wî bistîne û Xwedê jî diayê Zembîlfiroş qebûl dike û Zembîlfiroş digihêje evîna Xwedayî. Piştî Zembîlfiroş Xatûn jî ji kerba dimire. Di Varyant II (Şaxa II) de em dibinin ku herdu leheng dibin 2 kevok û difirin diçin cinetê. Lê di Varyant II (şaxa I) de Zembîlfiroş dibe teyr û difire diçe û piştî çûna Zembîlfiroş heft sal derbas dibe paşê Xatûn dimire.

5. ENCAM

Edebiyata kurdî ji aliyê cureyên vegêranî ve edebiyateke gelek dewlemend e û destan jî di nav van cureyên vegêranî de xwediyê cihekî girîng e. Di destanan de herçiqas bûyerên ji rêzê hebin jî zehftir bûyerên derasayî di destanan de derdikevin pêş. Lehengên destanan mirovên ji rêzê nînin û hatine bijartin. Leheng bi hin taybetmendiyên xwe yê derasayî ji her kesî vediqetin û rola leheng-zanabûnê digirin. Lehengê destana me jî kesekî wisa ye, her çiqas wekî kesekî ji rêzê xuya bike jî bi hin kirinên xwe ji her kesî vediqete û dibe lehengê sereke.

Destana Zembîlfiroş yek ji wan destanan e ku di nav kurdan de gelek belav bûye. Ev destan ji ber ku di serî de bi awayekî devkî hatiye gotin û belav bûye, vegêran li ser destanê hin tiştan zêde kirine an jî hin tiştan ji destanê derxistine; bi vî awayî hin guherîn birêya vegêrana destanê çêbûne û di dawiyê de jî varyantên destanê derketine holê. Zêdebûna varyantên cureyekî edebiyatê divê wek kêmasiyekê neyê dîtin berevajî divê wek dewlemendiyek bê nixandin. Destana Zembîlfiroş jî ji ber heman sebebana xwediyê hin varyantan e. Di nav van varyantan de me ji bo xebata xwe tenê çar varyant bijartin. Ev her çar varyant dema li gorî çar epîzotên sereke hatine berawirdkirin me dît ku di nav van varyantan de hin wekhevî û ciyawazî hene. Ji bo hemû varyantan hêmanên hevpar dikarin wiha bîn rêzkirin: Xatûn jina mîrî ye û çawa çavê wê li Zembîlfiroş dikeve aşiqê wî dibe û daxwaza bihevrebûnê ji Zembîlfiroşê dike lê her carî tê redkirin û nagihêje miraz û meqseda xwe; Zembîlfiroş di hemû varyantan de zewicandî ye, zarokên wî hene û feqîr e, li ber xwestekên Xatûnê berxwe dide û wan qebûl nake, kesekî bawermend û bibiryar e. Ji bo ciyawaziyên di varyantan de jî dikare bê gotin ku: Zembîlfiroş him wek kurê mîrî xuya dike him jî wek lawekî feqîr, navê wî ji xeynî Zembîlfiroş wek Şahîn û Bênamîn derbas dibe; navê Xatûnê wek Qedîmxas, Gulxatûn derbas dibe. Wek cudahiyeke din em dikarin bejin ku Zembîlfiroş di her varyantê de bi awayekî cuda ji destê Xatûnê xilas dibe. Bo mînak Zembîlfiroş xwe ji burcê diavêje, dibe teyrekî spî difire û diçe.

6. ÇAVKANÎ

- Abdulrazaq, J. N. (2017). *Feqîyê Teyran'ın ve Mradxanê Bayezidî'nin Zembilfroş Destanlarında Edebi Sanatlar*. Mardin Artuklu Üniversitesi. Yaşayan Diller Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Mardin.
- Atti, H. (2013). *Lêkolîneke Folklorî Li Ser Destana Mem û Zînê*. Zanîngeha Mardîn Artukluyê. Enstîtûya Zimanên Zindî yên li Tirkiyeyê. Teza Lîsansa Bilind. Mêrdîn.
- Ay, Y. B (2015). *Türk Halk Hikayelerinde Aşk Motifi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Baba, M. O. (2007). *Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Heyamola.
- Boratav, P. N. (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Celîl, C. Celîl, O. (2013). *Zargotina Kurda I*, Amed: Aram.
- Cindî, H. Evdal, E. (2008). *Folklor Kurmanca*. Stenbol: Avesta.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ersahin, İ. (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: Ötügen.

- Gernas, A. (1995). *Zembîlfiroş*, Stockholm: Weşanên Roja Nû.
- Güzel, A., Torun, A. (2008). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Kaplan, M. (1979). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Dergâh.
- Keskin, N. (2019). *Folklor û Edebiyata Gelêrî*. Stembol: Avesta.
- Kunos, İ. (1978). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Ong, W. J. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür*(wer. S. P. Banon). İstanbul: Metis.
- Sadinî, M. X. (2011). *Feqiyê Teyran Jiyan, Berhem û Helbestên Wî*, Stenbol: Nûbihar.
- Samur, A. (2012). *Destana Zembîlfiroş û Gulxatûnê*. Zanîngeha Mardîn Artukluyê. Enstîtuya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê. Teza Lîsansa Bilind. Mêrdîn.
- Türkmen, F (1974). *Aşık Garip Hikayesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, K., Pertev, R., Aslan, M. ((2013). *Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî*, İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.
- Yılmaz, İ. (2016). *Vekolînek Li Ser Çîroka Zembîlfiroş*. Zanîngeha Muş Alparslanê. Enstituya Zanistên Cîvakî. Teza Lîsansa Bilind. Mûş.
- Zilan, R., Roşan, S. (1996). *Destanên Kurdî*. Stenbol: Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê.

Extended Abstract

The Zembîlfiroş Epic is rich in variants like many other Kurdish epics. Therefore, episodes, which we can also call episodes of the epic, have formed an area of study with the similarities and differences in the variants we have considered. In this study, we aimed to mention the similarities and differences of the episodes in the variants of the Zembîlfiroş Epic, which has an important place in Kurdish literature. Although the variants of the Zembîlfiroş Epic were compiled and written, and theses were written about the epic, no study was conducted on the episodes in the epic. For this reason, we tried to partially fill the deficiency in this field.

In this study, we selected four variants of the Zembîlfiroş Epic. We can list these variants as follows: Zembîlfiroş, Feqiyê Teyran (Variant I); Prof. Dr. Ordîxanê Celîl & Prof. Dr. Celîlê Celîl, Zargotina Kurda I (Variant II); A. Gernas, Zembîlfiroş (Variant III); Heciyê Cindî & Emînê Evdal, Folklorê Kurmanca (Variant IV). We examined these four variants in terms of four episodes in the epic. The main reason we selected only four episodes when examining the epic is that not every episode is distinctly present in the epic. For example, the Wedding episode does not apply to our epic because our heroes are people who are already married to others. Or the episode where the hero goes abroad to earn money is also not valid for our epic. Because our hero has not desire to come together with Xatûn. Yet another episode that is not in our epic: the wish of the lover to be married to another person. Both heroes

of our epic are married people, and it is not possible for them to marry someone else. For these reasons, while examining our epic in terms of episodes, we chose the episodes that are prominent in the epic. We can list the four episodes we chose as follows: the place and social status of the heroes, the first meeting of the heroes, the come together of the heroes, the death of the heroes. We examined our epic from these four episode aspects and compared the episodes in each variant with their similarities and differences.

In our study after the summary and introduction sections, we gave detailed information about the epic. Then we made the definition of the episode under the title of episode. After giving information about the epic of Zembîlfiroş in the fourth chapter, we gave the summary of the epic based on several variants of the epic. After the summary of the epic was given, a comparative study was conducted on four episodes based on four variants of the epic. The study was completed with the result and reference sections.